

JUSTINE

R É S Z L E T

Lawrence Durrell

Két dolog volt, amely felől Justine-nál érdeklődni teljesen meddőnek bizonyult: életkora és származása. Senki — még talán maga Nessim sem — tudott semmi biztosat róla. Még mintha Mnemjian, a város mindentudója is zavarba jött volna, holott újabb szerelmi ügyeit illetőleg általában jól értesült volt. Még ibolyaszínű szemei is összeszűkültek, amikor Justine-ról beszélve, habozva rendelkezésemre bocsátotta értesüléseit, miszerint az asszony a sötét Attarine negyedből származik és szegény, azóta Szalonokibe menekült zsidó családban született. Erre vonatkozóan Justine naplói sem sokat segítenek, hiányzik belőlük minden névre, helyre, időpontra vonatkozó utalás, s legnagyobbbrészt csak apró keserű anekdotákkal tarkított, vad fantáziaszárnyalásokat tartalmaznak, meg metsző portré-vázlatokat emberekről, akiknek személyét írójuk az ábécé valamely betűje mögé rejtette. Franciasága, melyen ír, nem éppen hibátlan, de szellemes és dúsan fűszerezett; fátyolos beszédhangjának minden összehasonlíthatatlan sajátosságát magában hordja. Lássuk csak: „Ha Clea gyerekkoráról beszél, én az enyémre gondolok, szenvedélyesen gondolok rá. A fajom gyermekkorára, s a koréra, amelyben születtem... Először a verések jutnak eszembe a sportpálya mögötti kalyibában, és az órás üzlete. Úgy látom magam, mintha szenvedélyes érdeklődéssel alvó szeretőm arcát figyelném, s látom az órást egy törött óra fölé hajolni, a némán rázúduló éles fényben. Verések, szitkok és a vörös sárfalakon mindenütt, (akárcsak ütések nyomai a lélekben) kék tenyerek lenyomatai, szétterpesztett ujjakkal, hogy távortartsák tőlünk a szemmel verést. Ütésekkel együtt nőttünk fel, fájó fejjel, riadt szemekkel. Földes, patkányoktól nyüzsgő házban, az olajban úszó mécskanóc sá-

padt fényében. Az öreg pénzkölcsönző, minden belégzésnél trágyaszagot szíva magába, részegen horkol, szenny, ürülék, denevérek csapongása; levelektől és vizeletáztatta kenyérhulladéktól eltömődött lefolyóárkok; megsárgult, makacsul hivalkodó jázminkoszorúk. Azután kiáltások az éjszakában, a kanyargó utca idegen házainak ablakredőnyei mögül: impotenciája feletti elkeseredésében a bej feleségeit veri. Az öreg füvesasszony minden éjszaka a romba dőlt házak közötti lapos térségen bocsátja áruba magát — durcás, titokzatos nyöszörgés. Meztelen fekete lábak halk neszező hangja az utca kiégett sarán, késő éjszaka. Szobánkban sűrű a sötétség, és dögletes a levegő, így élünk mi európaiak, összhangtalanul, a körülöttünk levő feketék nyers állati egészségével. Közösülésük megrázza a házat, akár egy pálmafát a szél. Fekete tigrisek ragyogó fogakkal. És mindenütt fátylak, sikoltás, bárgyú vihogás a borsfák alatt, örültek és leprások. Ezt látják a gyerekek és gyűjtik emlékezetükbe, ez teszi harcképessé őket, vagy juttatja zsákutcába életüket. Házunk előtt egyszer összeroskadt egy teve a kimerültségtől. Mivel túl nehéz, semhogy vágóhídra vihessék, két ember érkezik baltával, s a nyílt utcán darabolják fel élve. Baltáikkal belevágnak az élő húsba — és a szegény pára egyre fájdalmasabban néz, egyre arisztokratikusabban, egyre tanácstalanabban, amikor lábait lecsapják. Utoljára a feje marad ott, még mindig élön, nyitott szemmel nézve maga körül. Egyetlen tiltakozó bögést sem hallat, egyetlen ellenálló mozdulatot sem tesz. Úgy hanyatlik le, mintha kidöntött pálmafa volna. De az utca földje még napokkal utóbb is izsamós a vértől, és nedvessége megőrzi meztelen lábunk nyomát.

„Pénn hullik a koldusok bádoggannáiba. Beszédfoszlányok keverednek mindenféle nyelven — örmény, görög, amhara, marokkói arab; zsidók Kisázsziából, Pontuszból, Grúziából: anyák, akik a Fekete-tenger menti görög településeken születtek; elszakadt közösségek, mint törzsről levágott faágak, távol az anyai testtől, az Éden álmától. A fehér városnegyed nyomortelepei ezek; semmiben sem hasonlók az idegenek által épített és feldíszített gyönyörű utcákhoz, ahol a tőzsdeügynökök kávéjukat szürcsölve reggeli újságjukat olvasgatják. Még a kikötő sem létezik számunkra. Télen néha hallhatjuk a hajókürt bömbölését — de az már egy egészen más világból érkezik hozzánk. Ah! a kikötők nyomora és a nevek varázsa, ha utazol valahová! Ez itt olyan, mint a halál — mint önmagunk halála, amely egyre ott visszhangzik a szóban, valahányszor elismételjük: *Alekszandria, Alekszandria*”.

Rue Bab el Mandeb, Rue Abou el Dardar, Minet el Bassal (utcák, melyek síkosak a gyapotkereskedések szemétre dobott pelyheitől), Nouzha (a rózsakert, néhány csók emléke) vagy az autóbuzsmegállók, olyan gyakran hallott nevek, mint Szaba Pasa, Mazlum, Zizinia, Bakosz, Schutz, Giamidisz. Egész világgá válik egy város, ha szeret valakit az ember a lakói közül.

Annak, hogy a nagy házba jártam, egyik következménye az volt, hogy akik Nessimet befolyásos embernek tartották, kezdtek lassan

észrevenni és felfigyeltek rám; úgy képzelték, miután idejét velem tölti, valami kiderítetlen okból kifolyólag nekem is gazdagnak vagy előkelőnek kellennem. Egy délután, miközben szundítottam, Pombal lépett a szobámba, és leült mellém az ágyra. — Ide figyelj — mondta —, kezdenek rád fölfigyelni. Igaz ugyan, hogy egy házibarátnak elég megszokott jelenség az alexandriai életben, de társasági szempontból a dolgok mégis nagyon terhessé válhatnak számodra, ha túlságosan sokat mutatkozol ezzel a házaspárral. Ide nézz! — s egy nagy, cikornyásan díszített kartonlapon a francia konzulátus koktélpártira szóló meghívását adta át nekem. Értetlenül olvastam végig: — Buta dolog — mondta Pombal. Főnököm, a főkonzul egészen belehabarodott Justine-ba. De minden megismerkedési kísérlete hosszú időn át hiábavalónak bizonyult. A kémei jelentették neki, hogy bejáratos vagy a családi körébe, sőt mi több, azt is, hogy... tudom, tudom. De ő azt reméli, hogy kiüthet a nyeregből. — Vaskosan nevetett. Semmi sem hangzhatott volna ennél kínosabban számomra abban az időben. — Mondd meg a főkonzulnak... — mondtam, és egy-két erős megjegyzést tettem, melyek Pombalt arra készítették, hogy rosszalólag csettintve nyelvével, a fejét csóválja. — Ezt én is szeretném — felelte. — Csak hát, *mon cher*, diplomaták között éppúgy érvényes az erősebb joga, mint a baromfiudvarban. S az én előmenetelem tőle függ.

Ezután nagy tömegével megfordulva, zsebéből egy viharvert, sárga fedelű kisregényt vett elő, és a térdemre tette. — Ez itt érdekelni fog téged. Justine valamikor, nagyon fiatal korában egy francia állampolgár, egy Albániából származó író felesége volt. Ez a kis könyvrőla szól, afféle halál utáni búcsúztató; elég rendesen van megcsinálva. — Kinyitottam a kezemben levő regényt. *Moeurs*, ez volt a címe, és bizonyos Jacob Arnauti írta. Az előzéklapon látható volt, hogy a harmincas évek elején számos utánnomást ért meg. — Honnan tudjátok ezt? — kérdeztem, mire Georges nagy hullószzerű szemhéjával pislantva így válaszolt: — Utána néztünk a dolognak. A konzul másra sem képes gondolni, csakis Justine-ra, s heteken át az egész személyzet azzal foglalkozott, hogy adatokat gyűjtsön róla. *Vive la France!*

Mikor elment, az alvástól még mindig kábultan a *Moeurs* oldalait kezdtem lapozgatni. Valóban nagyon jól volt írva, egyes szám első személyben, naplószerűen, az alexandriai életről, úgy, ahogyan azt a harmincas évek elején egy külföldi látja. A napló szerzője megírandó regénye számára keresett témát, s nap nap után következő beszámolója az alexandriai életről hiteles és megkapó volt; engem azonban leginkább egy fiatal zsidónő portréja ragadott meg, akit itt ismer meg és vesz feleségül, majd magával visz Európába, hogy végül elváljon tőle. A házasság megfeneklését, amely az Egyiptomba való visszatérés után következett be, kíméletlen éleslátással írta meg a szerző, erősen kidomborítva felesége, Claudia jellemvonásait. Megdöbbenően érdekes volt felismerni ebben a vázlatban Justine-t: egy számomra még ismeretlen, kétségtelenül sokkal fiatalabb és kiforrotlanabb Justine jelent meg előttem. De ő volt, félreismerhetetlenül. Valóban, valahányszor a könyvet olvastam — s ez gyakran meg-

történt —, mindig arra kényszerültem, hogy nevét kijavítsam a szövegben. Mindenütt ijesztő élethűséggel illet rá.

Ott találkoztak, ahol először láttam meg őt, a Cecil szikár halljában, egy tükörbe pillantva. „A rideg hotel halljában pálmák mozduatlan levelei tükröződnek és törnek meg a fényt az aranszegélyű tükrökben. Csak a gazdagok engedhetik meg maguknak, hogy állandóan itt lakjanak — olyanok, akiknek öregkorukra megbízható értékpapírok szavatolják az aranykeretek nyugdíjas biztonságát. Én inkább olcsóbb lakás után nézek. Az előcsarnokban ma szíriaiakból álló kisebb csoport tartózkodik, sötét öltönyeikben súlyosan, piros fezüük alatt sárgás arccal, ünnepélyesen üldögélnek. Vízilóra emlékeztető, enyhén baiuszos asszonyaik, ékszereiket csörgetve, már nyugovóra tértek. A férfiak különös, finom, ovális arcát és nőies hangját ékszeresdobozok vonják bűvkörükbe: ezek a kereskedők egy szelencében valamennyien magukkal hordják legértékesebb ékszereiket: vacsora után férfiékszerekre terelődik a szó. Ez minden, amiről ebben a mediterrán világban beszélni szokás: szexuális kiélttségükből eredő haszonlesésük, narcizmusuk a birtoklás szimbólumában jut kifejezésre, annyi, hogy mivelv bármelyikükkel is megismerkedünk, rögtön megtudhatjuk, mennyi a vagvona, mint ahogy feleségük halk suttogása révén is arról értesülhetünk, hogy hozománya mennyi volt. Eunuchokként dünnvőnek ékszereikről, értéküket becsülgetve, ide-oda forogtatva őket a fényben. Fehér fogaikat nyájas, nőies kis mosolyokban villogtatják. Egy fehér köntösbe öltözött, ébenfa arcú pincér kávét hoz. Ezüst szelencék fedelei pattannak fel erős, fehér (az egyiptomi nők lepleire emlékeztető), kevéske hasissal fűszerezett cigaretták fölött. Néhány cseppnyi bódulat lefekvés előtt. Arra a lányra gondoltam, akit előző este a tükörben pillantottam meg: fekete a márvány-elefántcsontfehéren: csillogó fekete haj; mély tüzü, vágyakozó szemek, melyekbe beletekintve az ember úgy érzi, elsüllyed, oly idegesek, különösek, szexuális kíváncsisággal telítettek. Görögnek mondja magát, de zsidónak kell lennie. A zsidó mindig megérzi a zsidót; egyelőre azonban egyikünknek sincs bátorsága fajunkat megvallani egymásnak. Azt mondtam, francia vagyok. Előbb vagy utóbb leleplezzük egymást.

„Az idegen közösségek asszonyai sokkal szebbek itt, mint bárhol másutt a világon. Félelem, bizonytalanságérzet uralkodik rajtuk. Úgy érzik, elsüllyednek az őket körülvevő fekete óceánban. Úgy épült fel valaha ez a város, hogy gát legyen, mely feltartóztatja a fekete Afrika áradatát; a nesztelen lábú feketék azonban már megkezdték az európai negyedekbe való beszivárgást: egyfajta faji ozmózis megy itt végbe. Hogy itt boldog lehessen valaki, muzulmánnaak kell lennie; mindent megemésztt, puha, lagymatag, korán elvirágzó egyiptomi nőnek, aki csak a külszíneknek él — viaszosan fénylő bőrük citromsárgán vagy dinnyezölden csillog az olajlámpa fényében. Testük kemény, mint a vas. Almazöld mellük rugalmas — húsuk külső felületéről, különösen testük csontos nyúlványairól, kéz- és lábujjaikról hullószerű hűvösség árad. Érzéseiket tudatuk küszöbe alá temetik. A szerelemben nem adják igazán oda magukat — nincs is igazi énjük, amit odaadhatnának —, de fájdalmas szenvedéllyel fonódnak ránk, gyötrő, a gyengédség és a gyönyör ellenkező pólusát képviselő vágyakozással. Századokon

át istállókban, barmok mellé zárva, lefátyolozottan, körülmetélve éltek. Sötétben, dzsemmel és illatosított zsírokkal táplálkozva, a gyönyör tárházaivá váltak, lassan haladva tovább papírfehér, kékeres lábaikon.

„Az egyiptomi negyedben sétálva, hús, ammóniák, szantálfa, fűszer, hal szaga váltogatja egymást. A lány nem engedte meg, hogy hazakísérjem — nyilván szégyellte a nyomornegyedben levő otthonát. De ennek ellenére elragadtatással beszélt gyerekkoráról. Erről néhány feljegyzést készítettem: hazaérve, apját gyakran az olajlámpa fényében, az asztalnál találta, amint egy kis kalapáccsal diót töröget. Szinte magam előtt látom. Nem görög, hanem Odesszából származó zsidó, fején zsíros, göndör szőrű prémsapkát visel. Aztán egy berber csókja, ahogy alsó ajkát gyönyörű tiszta fehér fogai közé veszi. Itt már magunk mögött hagytuk Európát, új szellemi földrajzi szélesség felé haladunk. Olyan megvetéssel adta magát nekem, hogy mohóságának foka akkor döbentett meg először életemben; mintha valami kétségbeesés, csapástól való rettegés járta volna át. És mégis van valami kétségbeesett bátorság ezekben az elveszett közösségekhez tartozó asszonyokban, ami igen megkülönbözteti őket a mieinktől. Olyan fokig kiismerték a hús titkát, hogy az önmaguk számára idegenné teszi őket. De hát hogyan is tudnék írni minderről? Eljön-e ma, vagy örökre eltűnik? A szíriaiak költöző madarakként, apró kiáltásokkal ajkaikon, ágyba vonulnak.

„Most jön. A többiek beszélgetnek. (Nyilvánvaló vidékies álokkodása és éleseszűsége mögött bizonyos tapasztalatlanságot fedeztem föl, nem annyira a világra, mint inkább a társaságra vonatkozólag. Érdekes dolog volt ez, mint csiszolt modorú külföldi, könnyen észrevehettem — ő pedig rám vetette félénken-okos bagolytekintetét, nagy barna szemeit, melyeknek enyhén kékes ragyogása, hosszú pilláival együtt még jobban kiemelte pupillái tündöklőn elfogulatlan csillogását.”)

Könnyű elképzelni, milyen lélegzetelállító, fájdalmas mohósággal olvastam először ezt a Justine-nal kapcsolatos szerelemről szóló beszámolót; és valóban, sokszori újraolvasás után is, ez a könyv, melyet ma már úgyszólván betéve tudok, mindig személyes fájdalom és csalódásom dokumentuma maradt. „A mi szerelmünk”, írja más helyen a szerző, sokkal hátrább a könyvben, „olyan szillogizmusra hasonlított, amelyhez éppen a kiindulópontok hiányoznak: a szempontokra gondolok itt. A lelki megszállottság egy fajtája ejtett csapdába és kényszerített arra mindkettőnket, hogy mint ernyedtségünktől és a hőségtől felszított ösztöneink zsákmányai, petéző békákként a Mareotis sekély vizében ússzunk... De nem, nem így kell ezt megfogalmazni. Egy cseppet sem így. Engedjék meg nekem, hogy erőtlén és bizonytalan eszközeimmal újra megkísérleljem felvázolni Claudiát. Lássuk csak, hogyan is kezdjek hozzá?

„Talán így: képessége, hogy az alkalmakat kihasználja, lehetővé tette számára, hogy húszéves koráig kalandos, rendszertelen életet éljen. Származásáról nagyon keveset tudtam meg, mindössze annyit, hogy valaha nagyon szegény volt. Úgy hatott rám, mintha arra éreznékényszerítve magát, hogy önmagáról groteszk torzképek sorozatát fesse — ez azonban közös vonás mindazoknál a magányos embereknél, akik úgy érzik, igazi lényük másoknál úgysem találhat megértésre.

A gyorsaság, mellyel egyik környezetből a másikba lépett, egyik férfitől, helytől, időponttól a másikig ért, megdöbbenően hatott. De éppen állhatatlanságában rejlett a varázs, ami leginkább megragadott. Minél inkább megismertem, annál kiszámíthatatlanabbnak látszott; egyetlen állandó vonása a kétségbeesett erőfeszítés volt, amellyel önmaga felé fordulását igyekezett áttörni. És minden törekvése félresiklott, bűnben, keserű önvádban ért véget. Mily gyakran emlékszem vissza szavaira: — kedvesem, ezúttal másként lesz, megígérem neked...

„Később külföldre mentünk: utazás az Adlon fedélzetén, az ezernyi cigaretta füstjében pácolódó spanyol táncosokon reflektorfény hímpora játszik; séták a sötét budai folyóvíz mentén, forró könnyeket ejt a csendesen tovaúszó halott levelekre; lovaglás sivár spanyol plátókon, a csendet csak a lovak patkóinak hangja lyuggatja át; heverés valahol egy elhagyott zátonyon, a Földközi-tenger partján. De sohasem hűtlenségei zaklattak fel igazán — mert Justine-nal kapcsolatban a férfibüszkeség kérdése valahogy másodrendűvé vált. Rögeszmémé lett azonban az illúzió, hogy igazán megismerhettem; bár most már látom, nem is valóságos nő volt, inkább megtestesülése a Nőnek, aki nem ismeri el a társadalom kötelékeit, amelyben élünk. »Mindenfelé azt az életet keresem, amelyet élni érdemes. Talán ha meghalnék vagy megörlünnék, csak az jelentene kiutat mindazon érzéseim számára, melyeket képtelen voltam megfelelő módon levezetni. Az orvos, akit szerettem, azt mondta, nimfomániás vagyok — pedig az én vágyaim kielégüléséből hiányzik az igazi gyönyör szenvedélye, Jacob. Ebből a szempontból az egész következtetés téves. Téves, kedvesem, téves! Te azt mondog, szomorúan fogadom a gyönyört, úgy, ahogy a puritánok teszik. De te is tévesen ítélsz meg engem. Én tragikusan fogadom, s ha orvos barátaim összefoglaló szót keresnek, amellyel megjelölhetik azt a szívtelen teremést, akinek látszom, el kell ismerniük, hogy ami a szívből hiányzik, a lelkemben megvan. Tulajdonképpen ez a baj.« Jól láthatják, nem olyan különbségtevések ezek, melyekre a nők általában képesek. Olyan volt ez, mintha hiányzott volna világából egy dimenzió, s szerelme befelé fordulva, egyfajta bálványimádássá alakult volna át. Először tévesen, mindent megsemmisítő, önemésztő énkultusznak láttam ezt, annyira érzéketlennek mutatkozott a hűség mindazon apró megnyilvánulásaiival szemben, melyek a férfi és nő közötti érzelmek alapját képezik. Ez talán fellengzősen hangzik, de mit sem számít. Ahogy azonban most mindazokra a félelmekre és izgalmakra visszagondolok, melyeket el kellett szenvednie, kétlem, jól ítéltém-e meg. Azokra a fárasztó jelenetekre gondolok, amikor bútorozott szobánkban Justine kinyitotta a vízcsapot, hogy elnyomja saját sírásának hangját. Fel-alá járkálva a szobában, kezeit hóna alá vájva, magában dűnnyögve úgy hatott ilyenkor, mint egy robbanáshoz közel álló, parázsló kátrányoshordó. Közönyös egészségem, tompa idegeim, de mindenekelőtt európai humorérzékeim ilyenkor egészen kihozták a béketűrésből. Amikor mondjuk valamely ebéd bekövetkezett képzeletbeli sérelem miatt szenvedett, rendszerint ide-oda cirkált az ágy lábánál húzódó keskeny szőnyegcsíkon. Ha eközben elaludtam, könnyen feldühödött, és vállamat rázva rám kiáltott: — Ébredj, Jacob! Nem látod, hogy szenvedek? — Amennyiben

vonakodtam komolyan venni az ilyesmit, könnyen megesett, hogy toalettasztalkáján eltört valamit, csak hogy a csengetésre ürügyet találjon. Hány rémült szobalányarcot láttam éjszaka szembenézni ezüstös vagy aranyos estélyiruhába öltözött, feldúlt alakjával, miközben ő döbbenetes udvariassággal mondta: — Szíveskedjen letörölni a toalettasztalkát. Ügyetlen voltam és eltörtem valamit. — Azután leült, és egyik cigarettát a másik után szívta. — Tudom, mi bajod — mondtam neki egyszer. — Azt hiszem, valahányszor hűtlen voltál hozzám, s büntudat kínoz, szeretnéd kiprovokálni, hogy megverjelek és így toroljam meg a vétkeidet. Hát kedvesem, nekem egyszerűen nincs szándékomban ezt az örömet neked megszerezni. A bűneid terhét egyedül neked kell elviselned. Mindenáron azt akarod, hogy korbácsot használjak. Pedig én csak sajnálni tudlak. — Meg kell vallanom, ez a megjegyzés egy pillanatra mélyen elgondolkoztatta, s arra készítette, hogy kezével öntudatlanul lábszárának sima bőrét simogassa, melyet oly nagy gonddal borotvált meg délután.

„Később aztán mégis aggódni kezdtem érte, és érzelmeimmel való visszaélését annyira gyötrőnek találtam, hogy felváltva hol sértegettem, hol pedig nevettem rajta. Egy éjszaka elviselhetetlen zsidó hisztériának neveztem. Erre azoknak a borzalmas rekedt zokogásoknak egyikében tört ki, melyeket oly gyakran hallottam, hogy visszagondolva rájuk (milyen gazdagok, milyen dallamosan tömörek voltak), még emlékük is gyötrő számomra, és ernyedten kalimpáló lábbal ágyára vetette magát, miközben hisztériája úgy kezdett áradni belőle, mint gumitömlőből a vízsugár.

„Gyakran játszódtott-e le ilyen jelenet, vagy csupán emlékezetem sokszorozta meg őket? Lehet, hogy mindössze egyszer fordult elő, és csupán visszhangjai vezettek félre. Én mindenesetre ma is nagyon gyakran hallom, amint altatószeres üvegcséjét nyitogatja, vagy a tableta halk nesztét, ahogy a pohárba hullik. Még álmomban is számolgattam őket, hogy tudjam, nem vett-e be belőlük túl sokat. Ez persze sokkal később volt már; az első napokban inkább arra kértem, jöjjön az ágyamba, ő pedig dacosan, duzzogva, hidegen engedelmeskedett nekem. Elég ostoba voltam, hogy azt higgyem, fel tudom oldani és meg tudom adni neki azt a testi megnyugvást, amelyen — úgy gondoltam — a lelki nyugalomnak is alapulnia kell. Tévedtem. Valami mélyen fekvő, meg nem oldott belső csomó volt a lelkében, melyet szeretett volna kibogozni, s amely számomra mint szerelmes és barát számára egyaránt elérhetetlen volt. Persze, persze. Pedig mindent tudtam, amit abban az időben a hisztéria pszichopatológiájáról tudni lehetett. De volt itt még egy tulajdonság, amit mindemögött felfedezni véltem. Mintha valahogy nem is az élet után sóvárgott volna, hanem valami azt teljessé tévő kinyilatkoztatás után, mely az egésznek értelmet ad.

„Egyszer már leírtam, hogyan találkoztunk a Cecil hosszú tükrében a bálterem nyitott ajtaja előtt, egy farsangi éjszakán. Első egymásnak mondott szavainkat, eléggé jelképesen, a tükörbe intéztük. Valami tintahalra emlékeztető férfival állt ott, aki türelmesen várakozott rá, miközben ő sötét bőrű arcát vizsgálgatta. Én pedig megálltam, hogy kényelmetlen csokornyakkendőmet megigazítsam. Amikor elmosolyodva megszólalt, arcán olyan természetes sóvár elfogulatlan-

ság tükröződött, mely minden tolakodó szemtelenséggel szemben megvédeni látszott: — Itt soha sincs elég világos — mondta, mire én gondolkozás nélkül válaszoltam. — Talán csak nők számára? Mi férfiak szerényebbek vagyunk. — Mindketten mosolyogtunk, azután elhaladva mellette, a bálterem felé indultam, készen arra, hogy egyetlen gondolat nélkül, végérvényesen kilépjek tükrének látóteréből. Később az egyik borzalmas angol tánc, azt hiszem, az úgynevezett Paul Jones szeszélye folytán, szembe kerültem vele egy fordulóra. Néhány összefüggéstelen szót váltottunk — rosszul táncolok; meg kell vallanom, szépsége semmi hatást sem gyakorolt még rám. Ez csupán később következett be, amikor egyszerre sikerületlen tréfákat kezdett elsűtni lelki tulajdonságaimra vonatkozólag, éles szúrásaival megzavarta saját kritikus megállapításaimat, olyan jellemvonásokat tulajdonított nekem, melyeket attól az ellenállhatatlan vágytól sarkallva talált ki, hogy figyelmemet magára vonja. A nők rendszerint megrohamozzák az írókat, s attól a pillanattól fogva, hogy megtudta, író vagyok, mindenáron tulajdonságaim boncolgatása révén akart szememben érdekessé válni. Ha néhány megjegyzése nem lett volna annyira találó, mindez talán nagyon is hízelgő lett volna számomra. De ő heves volt, én pedig túlságosan is ingatag, semhogy képes lettem volna ennek a játéknak — a flörtölés kezdő lépéseit magában rejtő szellemi cselvetésnek — ellenállni.

„Innen kezdve nem is emlékszem másra, egészen addig az éjszakaiáig, mikor Justine ott fenn, a holdfényöntözte erkélyen, a tenger fölött, hogy elhallgattasson, forró kezét ajkamra szorítva, valahogy így szólt: — Gyorsan. *Engorge-moi*. Mielőtt továtúnik a vágy... essünk túl rajta. — Úgy látszott, mintha képzelőerejével máris minden erőt kiszívott volna belőlem. De annyi szenvedéllyel és odaadással mondta szavait — hát hogyan lehetett volna nem szeretni?

„Teljesen reménytelen vállalkozás mindezt olyan bizonytalan eszközzel kifejezni, mint a szó. Találkozásunk oly sok zugára emlékszem, melyekből egy sokszorosan összetett, mohó tudásvágyat, s érzéseinek felszíne alatt szenvedélyes önismeretre való törekvést magába rejtő Justine bontakozik ki előttem. Sokszor kérdem szomorúan magamtól, vajon igazán én hatottam-e rá serkentőleg, vagy csak egyszerűen olyan laboratóriumot jelentettem számára, amelyben szabadon dolgozhatott. Sok mindent tanult tőlem: főleg olvasni és gondolkodni. Erre azelőtt nemigen volt képes. És amit én szerelemnek néztem, meglehet, hála volt csupán. Ezernyi félredobott ember, benyomás, tanulmányozott anyag között látom önmagamot, tülekedve, kinyújtott karokkal feléje botorkálni. Különösképpen sohasem *szerelmesként* találtam rá igazán, hanem *íróként*. Itt kapcsolódott össze kezünk a fel-tételes ítéletek amorális világában, ahol a kíváncsiság és ámulat több-nek látszik a tudásnál — annál a tudásnál, melyhez elménk szillogisztikus fokozatokon keresztül jut el. Ez az a hely, ahol csendben kell várakoznunk, visszafojtott lélegzettel, nehogy leheletünk elhomályosítsa az üvegtáblát. Örültem rajongtam érte.

„Mint a város hamisítatlan gyermekének, természetesen sok titka volt előttem, s nekem kétségbeesetten kellett küzdenem a féltékenységgel és a vágy ellen, mely életének titkos rekeszébe betörni készített.

Erre irányuló törekvéseim majdnem egészen sikeresek voltak, s ha kémkedtem is utána, ez inkább abbéli kíváncsiságomból eredt, hogy tudni szerettem volna, mit tesz vagy mit gondol, ha távol van tőlem. Volt például a városban egy asszony, akit gyakran meglátogatott, s akinek rá gyakorolt hatása elég nagy volt ahhoz, hogy valami természetellenes kapcsolatot gyanítsak mögötte; volt aztán egy férfi is, akihez, annak ellenére, hogy szintén a városban élt, hosszú leveleket írt. Talán ágyhoz kötve élt? Nyomozni kezdtem, de kémeim érdektelen információkkal tértek vissza. Az asszony jósnő volt, idősebb, özvegy. A férfiről, akinek csikorgó tollával olcsó jegyzetpapíron írogatott, kiderült, hogy orvos és félnapos munkaidővel az egyik helyi konzulátuson tevékenykedik. Nem élt ágyhoz kötve, viszont homoszexuális volt, és az utóbbi időben mindinkább divatba jövő okkult tudományokkal foglalkozott. Itatós tömbömön egy alkalommal meglehetősen tiszta lenyomat maradt, úgyhogy tükör (már megint a tükör!) segítségével könnyen elolvashattam: van egy pontja, te úgy mondanád, *be nem gyógyult helye* az életemnek, amelyet szakadatlanul emberekkel, eseményekkel, betegségekkel s minden kezem ügyébe eső dologgal kell benépesítenem. Igazad van, ha azt mondd, ez csupán pótlék, amely egy szebb, bölcsebb életet helyettesít. De noha tisztelem fogalmadat és tudásodat, úgy érzem, ahhoz, hogy önmagammal tisztába jöjjek, át kell gázolnom személyiségem szennyén és fel kell égetnem azt. Mesterségesen akárki megoldhatná problémámat, oly módon, hogy egyszerűen egy lelkész ölébe helyezi. De mi alexandriaiak sokkal büszkébbek vagyunk ennél — s emellett sokkal több tiszteletet érzünk a vallás iránt. Ez nem lenne tisztességes Istennel szemben, kedves uram, azonkívül pedig eltökéltem (látom, most mosolyogsz rajtam), hogy bárki is hiányozzék nekem, az Ő hiánya semmit sem jelenthet számomra, bárki is legyen egyébként...

„Úgy tetszett nekem ekkor, hogy amennyiben ez része egy szerelmes levélnek, úgy olyan szerelmes levélről van szó, amelyet szenthez írtak: biztonságát pedig, amellyel — az írás nehézkessége és hibái ellenére is — a fogalmak különböző kategóriái között mozgott, megdöbentőnek találtam. Egyszerre más világításban kezdtem látni; úgy hatott, mintha mérhetetlen önfejű vakmerőségében mindenáron tönkre akarná tenni magát és eljátszaná azt a boldogságot, melyre mindannyiunkkal együtt ő is vágyott, s amelynek elérését élete egyetlen céljának látta. Mindezek a felismerések csökkenteni kezdték iránta érzett szerelmemet, sőt néha úgy találtam, ellenszenvvel töltönek el velem szemben. De igazán az döbentett meg, hogy ennek ellenére, egészen rövid időtartamon belül is, legnagyobb elszörnyedéseimre úgy találtam, nem tudok nélküle élni. Pedig megpróbáltam. Rövid utazásokat tettem nélküle. De elszakadva tőle, olyan emésztően sivárnak éreztem az életet, hogy az egyenesen elviselhetetlen volt. *Beleszerettem*. Ez a gondolat valami megmagyarázhatatlan kétségbeeséssel és undorral töltött el. Mintha csak öntudatlanul felismertem volna, hogy rossz szellemmel találkoztam benne. Teljesen szabad szívvel érkezni Alexandriába s ott ilyen végzetes szerelemre lelni — olyan sorscsapás volt számomra, amit sem egészségem, sem idegeim nem voltak képesek elviselni. Valahányszor a tükörbe pillantottam, rögtön arra gondol-

am, hogy bár még csak most múltam negyvenéves, máris néhány ős hajszál található halántékom táján! Egyszer már arra a gondolatra jutottam, véget vetek ennek a kapcsolatnak, de Justine minden mosolya és csókja meggyőzött arról, hogy elhatározásom a semmibe sülyed. Mert ha vele volt, árnyak társaságában érezte magát az ember, melyek elárasztják, és újfajta zengést kölcsönöznek életének. Ilyen ellentmondásokban gazdag érzéseket lehetetlen az akarat egyetlen rántásával szétbogozni. Néha úgy éreztem, olyan nővel kerültem össze, akinek minden csókjából a halál lehelete árad. Valahányszor például felfedeztem (amit egyébként is tudtam), hogy újra hűtlen lett, még ha olyankor is történt, amikor úgy véltem, legközelebb vagyok hozzá, semmi határozottan körvonalazhatót sem éreztem: inkább csak valami süllyedő némaságot, olyasfélét, mint az, aki barátját kórházban hagyva, belép a liftbe, hogy hat emelettel lejjebb szálljon, olyan csendben, hogy a mellette álló, egyenruhába öltözött ember-gépnek még a lélegzetét is meghallhatja. Szobám csendje megsüketített. Azután az egészet végiggondolva rájöttem, hogy amit elkövetett, voltaképpen semmi kapcsolatban sincs személyemmel: kísérlet csupán, hogy felszabadítva magát, megadhassa nekem mindazt, ami az enyém. Bár el kell ismernem, hogy idegen fül számára ez nem hangzik egyébnek közönséges szofizmánál, de mindazonáltal szívem, megérezve a benne rejlő igazságot, tapintatos hallgatást parancsolt, mire ő újabb melegséggel és szerelméhez társuló hálával válaszolt. Ez valahogy ismét undorral töltött el.

„Ah! Csak látták volna szelídebb, bocsánatkérő pillanataiban, mikor emlékezetembe idézte, hogy gyerekek csupán, úgy bizonyára nem vetnék szememre gyávaságomat. Mikor korán reggel, mosolygó száját elfedő hajával karomban aludt, egyetlen más nőre sem hasonlított, akire visszaemlékezhettem; de talán egyáltalán nem is hasonlított nőre, inkább valami csodálatos teremtésre, mely fejlődésének még csupán pleisztocén szakaszában jár. Később, ha visszagondoltam rá, meglepődve tapasztaltam, hogy bár még mindig mérhetetlenül szeretem, s azt is tudom, nem is fogok szeretni soha mást — mégis megborzadok a gondolattól, hogy esetleg visszatérhet. Két érzés élt lelkemben párhuzamosan, anélkül hogy egyik a másikat kiszorította volna. Nohát, gondoltam néha felszabadultan, végre igazán szerettem. Ennyit mégiscsak elértem; mire másik énem így válaszolt: kímélj meg a gyötrelmekről, melyekkel a Justine-nal való szerelem jár. Érzéseim e titokzatos polarizálódása olyasmi volt, amire cseppet sem számítottam. Amennyiben ez szerelem volt, úgy a növénynek olyan vállfaját képviselte, amit azelőtt sohasem láttam. (Átkozott szó, mondta Justine. Mondj, amit akarsz, de ezt a szót soha ne ejtsd ki előttem!)”

Az alábbi kivonatokat a napló *Posztumusz élet* című fejezetéből vettem át, melyben a szerző kísérletet tesz, hogy az eseményeket összefoglalva, újraértékelje őket. Pombal meglehetősen banálisnak, sőt unalmasnak találja ezt a részt, de aki Justine-t ismeri, képtelen nem megindulni rajta. Senki sem tekintheti érdektelennek a szerző állításait. Egy helyen például azt fejtegeti, hogy valóságos emberek csak

olyan művész képzeletében élhetnek, aki elég erős ahhoz, hogy megformálja őket. „Az élet mint nyersanyag, amíg a művész művében életre nem kelti, potenciális formában létezik csupán. Mi mást tehetnék szegény Justine” (azaz természetesen „Claudia”) „íranti szerelmemmel, minthogy nyersanyagnak használok fel. Olyan könyvről álmodom, amely lényének minden alkotóelemét tartalmazza, de nem olyanról, melyhez a közönség napjainkban hozzászólt. Az első oldal például a cselekmény néhány sorban való összefoglalása lenne, egyszerű elbeszélő formában elmondva. Ami ezután következne, már tiszta, minden forma nyűgétől megszabadított dráma lenne. *Teljesen a kötetlen álmodozásnak szeretném szentelni könyvemet.*”

Csak hát az alapul szolgáló anyagtól, mely súlyával lehúzza a művet, s kisajátítva azt, szervesen beleépül, természetesen nem könynyű megszabadulni. A szerző alkotásából — bár ez a megállapítás minden olyan műre jellemző, mely a legmagasabb szintet nem éri el — éppen a *játék* érzete hiányzik. Anyyira elmerül anyagában, hogy még stílusa is Claudia kiegyensúlyozatlan szertelenségétől fertőzötté válik. Azonkívül pedig minden, ami emóciók forrása lehet, egyforma jelentőségű lesz számára: még Claudia legkisebb mozdulata is a noussha-i oleanderek között, a tűzhely, ahol az asszony a róla szóló regény első kéziratát elégette („Napokig úgy nézett rám, mintha közvetlenül belőlem akarná kiolvasni a regényt.”), a kis szoba a Rue Lepsiuson, nyikorgó nádszékével együtt...

Szereplőiről a következőket mondja: „Az idő mindannyiukat egyetlen dimenzióba fogja össze, s ez nem teszi őket olyan mértékben valóságossá, *ahogyan szeretnénk* — de a mű törvényei ezt követelik meg. Mert minden dráma bizonyos kötöttséget rejt magában, s a színész csak annyiban fontos, amennyiben e kötöttségnek aláveti magát.”

Mindezekről a fenntartásoktól eltekintve azonban, rendkívül megkapó és pontos képet fest Alexandria városáról; Alexandriáról és asszonyairól. Vázlatokat találunk benne Leonie-ről, Gabyról, Foscáról, — a halvány rózsaszín bőrűről, az aranybarnáról, a szurokfeketéről. Bárki könnyen felismerheti őket a könyv lapjairól. Clea-t, aki még most is itt fenn, fecskefészekszerű műtermében él, pókhálók és régi vásznak között, teljes tökéletességében állítja elénk. De ezeket az alexandriai lányokat elsősorban csak mérhetetlen nyíltságuk és életuntságuk révén lehet más tájak asszonyaitól megkülönböztetni. Egyébként Arnauti éppen eléggé író ahhoz, hogy felismerje, mindezeket a jellemvonásokat csak a Soma városrésze korlátozhatja. Ennél többet nem is várhat az ember egy tehetséges jövevénytől, aki majdnem tévedésből törte fel Alexandria kemény kagylóhéját, hogy utána önmagát fedezze fel benne.

Ami magát Justine-t illeti, naplójának mély titokzatosságba burkolódzó lapjain alig néhány Arnautira vonatkozó megjegyzést találunk. Itt-ott rábukkantam ugyan egy-egy „A” betűre, de főleg a legkifejezettebb önvizsgálatokban bővelkedő részekben. Íme az egyik, melynek alapján a személyazonosság leginkább megállapítható:

„A-nak elsősorban a szobáját találtam vonzónak. Mindig úgy éreztem, bizonyos fajta erjedés megy végbe nehéz redőnyei mögött. Mindenütt könyvek heverték itt, kifordított borítólapjaikkal vagy fehér

csomagolópapírral borítva, mintha csak címüket akarnák előlem elrejteni. És nagy halom újságpapír, telve lyukakkal, mintha egerek hada lakmározott volna belőle — A. kivágásai, ahogyan ő nevezte őket, a „való életből”, melyet annyira távolinak érzett magától. Foltozott háziköntösében és bársonypapucsában telepedett le újságjai mellé, mintha ebédelni ülne le, s tompa körömvágó ollójával egyre vagdosgatott. Gyerekként töprengett a »valóság« fölé, mintha az egy munkájától teljesen idegen világhoz tartozna; nyilván ez jelentette számára azt a helyet, ahol boldog lehet, s kacagó gyerekként viselkedhet.”

A *Moeurs* szerzőjének arcképét mindössze ilyen vázlatok képviselik; sovány és kiábrándító viszonzás annyi pontos és szeretetteljes megfigyelésért; még rövid és meddő házasságuk végét jelentő válásukról sem találtam egyetlen szót sem. Érdekes azonban nyomon követni, hogyan jut el könyvében a szerző azokig a Justine személyére vonatkozó megállapításokig, melyeket később mi, Nessim és én, szintén kénytelenek voltunk elismerni. Legmeglepőbb az a tulajdonsága volt, hogy valamennyiünket engedelmességre tudott kényszeríteni. Mintha a férfiak egyszerre tisztába jöttek volna azzal, hogy olyan valaki közelébe kerültek, akit a nőkre vonatkozó eddig használatos normák szerint nem lehet megítélni. Clea (noha ritkán tett túl hízalgő megállapításokat) egyszer a következőket mondta róla: „A férfiak kedvence a vérbeli kurva — olyan, mint Justine; egyedül ő képes igazán megsebezni a férfiakat. Csak hát barátnőnk természetesen vérszegény huszadik századi utánpótlás a múlt nagy hetératípusának, akik közé tudtán kívül tartozik, Laisznak, Kharisznak és a többieknek... Justine-től azonban a társadalom elvette szerepét, s hogy bajait tetézzé, még büntudatot is rakott a vállára. Kár, hogy így van. Hiszen oly tökéletesen alexandriai.”

Clea szemében még Arnauti Justine-ról szóló kis könyve is túl vérszegénynek tűnt, úgy vélte, túlságosan megfertőzte a szándék, hogy mindent megmagyarázzon. „Ez a mi bajunk”, jegyezte meg, „szereplőnk mindent pszichológiai vagy filozófiai megállapítások kereteibe kényszeríteni. Végül is Justine-t sem elítélni sem felmenteni nem lehet. Ő csupán egyszerűen és fenségesen létezik; úgy kell tekintenünk, mint az eredendő bünt. De ha nimfomániásnak nevezzük, vagy freudizálni kezdjük, akkor, kedvesen, éppen mitikus lényegétől fosztjuk meg — az egyetlen dologtól, ami valóját alkotja. Mint minden amorális teremtség, ő is a szerelem istennőjének szolgálatában áll. Ha világunk érne valamit, léteznének templomok, melyekben meglelné a keresett nyugalmat. Templomok, amelyekben kiélhetné, amit a múltból örökölt, s nem istenverte kolostorok, telve kis pattanásos katolikus ifjakkal, akik nemiszervükből kerékpárülést csinálnak.”

A könyvnek arra a fejezetére gondolt itt, melynek Arnauti *A gát* címet adta, s amelyben, úgy hiszi, sikerült neki Justine belső bizonytalanságának kulcsát megtalálnia. Lehet, hogy mint Clea mondja, kicsit vérszegény ez a rész, de miután minden dolog több magyarázatot rejt magában, érdemes szemügyre venni egy kissé. Magam sem állítom ugyan, hogy teljesen megmagyarázza Justine lényét, de bizonyos fokig kétségtelenül megvilágítja tetteit — s az Európát keresztül-kasul szelő végtelen utakat. „Mélyen szenvedélyes érzései mögött”, írja a

szerző, miközben zárójelben hozzát teszi (ez a szó, hogy szenvedély, mindig a legtartalmatlanabb adománynak tűnt Justine szemében), létezett valahol egy gát — valamiféle érzésekből épült hatalmas torlasz, melyről csak sok hónappal később szereztem tudomást. Sőtét árnyként hullott közénk, s én benne ismertem fel vagy véltem felismerni annyira vágyott boldogságunk ellenségét, melyből valahogy kizárva éreztük magunkat. De mi is volt ez valójában?

„Egy éjszaka mesélni kezdett nekem: ormótlan, csúnya ágyunkban feküdtünk egy bérelt szobában — sivár, négyszögletes francia-levantei izléssel berendezett és díszített szoba volt, málladozó kerubokkal és szőlőlevelekkel borított stukkómennyezettel. Meséje őrjöngő féltékenységet hagyott bennem, melyet minden eszközzel igyekeztem magamba fojtani. Kimondottan regénybe illő féltékenység volt. Tárgyát egy férfi képezte, aki ugyan élt még, de *nem létezett többé*. Talán ez az, amit a freudisták a gyerekkori események fedőemlékének neveznek. Valamikor régen (s itt nem lehetett tévedés, mert vallomását könnyzápokkal kísérte, sem ezt megelőzőleg, sem ezután nem látam így sírni) egy rokona erőszakot követett el rajta. Lehetetlen nem mosolyogni e gondolat banalitásán. Képtelenség volt megállapítani, mikor történt ez. Elég azonban annyi — s azt hiszem, itt sikerült gátlásának magját megtalálnom — hogy ettől kezdve képtelen volt a szerelemben kielégülést találni, anélkül hogy ezt az eseményt ismét át ne élte volna. Ebben az első gyermekkori eseményben mi, a szeretői képezetében csupán helyettesekké váltunk, úgyhogy a szerelem, mint egyfajta maszturbáció, a neuraszténia minden tünetét magára öltötte; az a rögeszme gyötörte, hogy vérszegénységben fog meghalni, csak azért, mert képtelen bárkivel is a hús igazi gyönyörét átélni. Miután kielégülése egy már rég nem élt élet halványan derengő emlékeiből eredt, képtelen volt elérni azt a szerelmi gyönyört, amire vágyott. Mindez magával ragadón érdekes volt. Sokkal érdekesebb volt azonban, hogy szerelmesem e vallomásával kapcsolatban teljesen úgy éreztem magam, mint az a férfi, akinek szándékos hűtlenséget vallanak be. Hát ez is lehetséges! Hogy valahányszor a karjaimban feküdt, sohasem érzett igazi kielégülést, csak ezen a régi emléken keresztül? Bizonyos értelemben tehát sohasem lehetett az enyém: sohasem nekem adta magát. Báb voltam, semmi egyéb. Még most, írás közben sem vagyok képes nem mosolyogni, amikor fojtott hangomra emlékezem, amint egyre kérdezem, ki volt az a férfi, és most hol tartózkodik. (Vajon mi lehetett a szándékom? Talán párbajra akartam kihívni?) De mindenképpen ott volt, ott állt közvetlenül Justine és én között, Justine és a napfény között.

„Ezt illetőleg azonban kénytelen voltam megfigyelni, mennyire féltékenységből táplálkozik a szerelem, mert így, elérhetetlen asszonyként, akit ugyanakkor mégis a karomban tartok, tiszszeresen kívánatos, nélkülözhetetlenné vált számomra. Szívszakasztoán gyötrő helyzet volt ez olyan férfi számára, akinek cseppet sem volt szándékában szerelemben esni, s a nő számára is, aki semmi mást nem akart, mint megszabadulni egy lidércnyomástól, hogy szabadon a szerelemnek adhassa át magát. Ettől kezdve valami más következett: ha szét tudom törni a gátat, úgy lehet az enyém, ahogyan egyetlen férfi sem volt

még. Én léphetek az árnyék helyébe és fogadhatom csókjait, melyek most egy eleven porhüvelyre hullanak csupán. Úgy rémlett, egyszerre mindent megértettem.

„Ez magyarázza meg nagy utunkat, melyet, hogy úgy mondjam, kéz a kézben tettünk meg, csak azért, hogy ezt a lidércet a tudomány segítségével legyőzzük. Együtt látogattuk meg a könyvekkel bélelt csehországi cellát, ahol a pszichológia nagy mandarinja ült sápadtan, fürkészt pillantásokkal méregetve különleges beteg-példányait. Basel, Zürich, Baden, Párizs — acélsínek érrendszerének remegése Európa testén, acélidegek találkozása és szétválása hegyeken és völgyeken áthaladva. Arcunk az Orient Expressz foltos tükrében Úgy vittük betegségét ide-oda, végig egész Európán, mint hordozható kosarában egy gyermeket, amíg csak nem kezdtem kétségbeesni és azt hinni, Justine talán nem is akar kigyógyulni belőle. Mert lelkének szándék-talan gátlását még ellenkezésével is tetézte. Miért kellett ennek így lenni, nem tudom, de a nevet, az árnyék nevét nem akarta megmondani. A nevet, amely számára mindent és semmit sem jelentett. Mert hát végül is valahol a világon léteznie kell az illetőnek, haja már ritkul az üzleti gondoktól vagy a túlzott jólétől, egyik szemén ott a fekete rongydarab, melyet még ma is mindig feltesz egy-egy trachomaro-ham után. (Le tudom írni, mert egyszer véletlenül sikerült meglátnom.) — Miért mondanám meg a nevét? — kiáltotta Justine rendszerint. — Ma már semmit sem jelent számomra... nem is jelentett soha semmit. Teljesen elfelejtette már ezeket a dolgokat. Hát nem érted, hogy halott? Ha néha látom... — Mintha kigyó csípett volna meg. — Tehát látni szoktad? — Erre rögtön biztosabb hadállásba húzódtott vissza. — Több évenként egyszer az utcán. Éppen csak biccentünk egymásnak.

„Úgy, tehát ez a nyomorult teremtmény még mindig él. Milyen fantasztikus és nemtelen a féltékenység. Vakká teszi a szerelmes képzeletét a neveléssel szemben.

„Egyszer aztán, egy közlekedési torlódás alkalmával, Kairó szívében, egy fullasztóan forró nyári éjszakán egy taxi hajtott a kocsink mellé, s valami szokatlan nyugtalanság Justine viselkedésében arra készítetett, hogy én is abba az irányba nézzek, amerre ő tekint. A folyóról felszálló páraktól sűrű, s a rothadt gyümölcs bűzétől, a jázmin és az izzadó fekete testek szagától szúrós levegőjű, reszkető hőségben a mellettünk álló taxiban egy egészen átlagos külsejű embert pillantottam meg. A fél szemét elfedő fekete rongydarabon kívül semmi sem volt rajta, ami e borzalmas város ezernyi más elnyűtt és kopott üzletemberétől megkülönböztette volna. Haja ritkult már, profilja élesen rajzolódott ki, mélyen ülő szeme fényesen csillogott: szürke nyári öltönyt viselt. Justine arcának döbbenete és gyötrődő kifejezése annyira szembeszökő volt, hogy akaratlanul is felkiáltottam: — Mi történt? — Ő pedig, mikor a közlekedési dugó végre meglazult s a taxi továbbindult, szemében különös lángoló fénnel, szinte mámoros mérsékléssel válaszolta: — Ez volt az a férfi, akit annyit kerestél. — Rögtön megértettem, még mielőtt szavait egészen kimondta volna, s mint valami rossz álomban, taxinkat megállítva az úttestre ugrottam. Még láthattam egy stoplámpát, amint a Szulejmán pasa utcába for-

dul, de túlságosan messze volt, semhogy a kocsi színét vagy rendszámát megjegyezhettem volna. Üldözőbe venni hiábavaló lett volna, mert a forgalom ismét sűrűvé vált mögöttünk. Szótlanul, remegve ültem vissza a taxiba. Ez volt tehát a férfi, akinek nevét Freud óriási tudása ellenére hiába kereste. Ezért a jámbor középkorú emberért feküdt Justine, mint valami levitációs mutatvány során, minden idegszálát megfeszítve, szinte lebegő helyzetben, miközben Magnani acélosan éles hangja újra és újra ismételte: — Mondja meg a nevét; a nevét kell megmondania nekem — mialatt agyának az emléket magába záró, elfelejtett mélyéről feltörve, Justine hangja, mintha csak a gépkorszak valamely technikai csodája lenne, egyre ezt hajtogatta: — Nem emlékszem rá. Nem emlékszem rá.

„Tisztán láttam ekkor, hogy valami furcsa perverzitásból nem is akarja a Gátat útjából elsöpörni; valóban, az orvosok minden tudásuk sem volt képes erre rábeszélni. Ez volt tehát maga a csupasz eset, minden külső burkából kifejtve, ezen alapult úgynevezett ninfomóniája, melyben, a szóbanforgó tisztos úriemberek szerint, szenvedett. Néha meg voltam győződve igazukról, máskor viszont kételkedtem benne. Számomra mindenesetre csábító volt, hogy magatartását olyan magyarázat révén lássam igazolva, mely szerint számára minden férfi a szerelmi felszabadítás ígérését hordozza magában abból a fojtogató önmagába zártságból, ahol nemiségét csak a fantázia lobogó lángjai éltethetik.

„Lehet azonban, hogy hibát követtünk el, amikor nyíltan beszélünk erről, s túlságosan is komoly problémaként kezeltük az egészet, mert mindez csupán saját fontosságának tudatával fertőzte meg Justine-t, olyan ideges bizonytalankodást fejlesztve ki benne, ami azelőtt hiányzott belőle. Hiszen érzelmi életében mindig közvetlenül cselekvő volt — gyors, mint a zuhanó fejszecsapás. A csókokat egyszerűen, megannyi életét tarkító színfoltként fogadta. Egészen meghökkent, ha visszagondolok rá, mily sokáig és hiába kerestem számára mentséget, ami erkölcstelenségét, ha nem is elfogadhatóvá, de legalábbis érthetővé teszi. Most ismerem csak fel, mennyi időt is vesztegettem erre, ahelyett hogy szerettem volna, s az efféle tépelődést a következő gondolattal dobtam volna félre: »Amilyen szép, olyan megbízhatatlan. Úgy fogadja a szerelmet, mint növény az öntözést, könnyedén, gondtalanul.« Karöltve sétálhattam volna vele a poshadó vizű csatorna mentén, vagy együtt vitorlázhattunk volna a napfényáztatta Maraotison, annak tekintve, ami, olyannak szeretve, amilyen valójában. Csodálatos, mennyi boldogtalanságra való képesség lakozik bennünk írókban! Végül is mindössze annyit tudok, hogy Justine-t, lelkének hosszú vizsgálgatása nemcsak kevésbé magabiztossá, hanem egyben sokkal tudatosabban becstelenné is tette; s ami mindennél rosszabb, kezdett úgy tekinteni rám, mint ellenségére, aki legjelentéktelenebb szavát vagy gesztusát is félremagyarázva, szakadatlanul arra les, mikor árulja el magát. Most már kétszeresen is résen állt, s egyben elviselhetetlen féltékenységgel kezdett vádolni. Lehet, hogy igaza volt. Emlékszem, egyszer ezt mondta nekem: — Te az én képzeletem belső világában élsz. Bolond voltam, hogy mindent olyan becsületesen elmondtam neked. Most szakadatlanul kérdezősködsz. Napokon át ugyanazokat a

kérdéseket ismételteted. A legkisebb ellentmondásért is rögtön nekem támadsz. Tudod jól, hogy nem tudom ugyanazt kétszer ugyanúgy elmondani. Hát azt jelenti ez, hogy hazudok?

„Ez azonban nem bátortalanított el, sőt inkább fokozta erőfeszitésemet, hogy behatoljak a függöny mögé, ahol, mint hittem, fél szemén fekete rongydarabbal, ellenségem áll. Magnanival még mindig levélbeli kapcsolatban álltam, s igyekeztem annyi adatot összegyűjteni számára, amennyi csak lehetséges, hogy a titkot megvilágítsa, de mindhiába. Ugyan ki tud eligazodni az emberi lelket alkotó bűnös ösztönök tüskés dzsungelében, még akkor is, ha a szóban forgó alany hajlandó az együttműködésre? Hihetetlen, mennyi időt vesztegettünk Justine rokon- és ellenszenveinek boncolgatására! Ha Justine bizonyos humorérzéssel lett volna megáldva, velünk együtt kitűnően mulathatott volna. Egész levelezésre emlékszem vissza, úgyhogy Justine képtelen volt már elolvasni valamely levélen a Washington D. C. szavakat, anélkül hogy hirtelen támadt undor ne fogta volna el. Mélységesen megbántam már, amiért annyi időt elvesztegettem, ahelyett hogy úgy szerettem volna, ahogyan megérdemelte. Mint idézett sorai mutatják, ezeknek a kételyeknek egy része kétségtelenül az öreg Magnaniban is feltámadott: »Ne felejtse el, kedves fiam, hogy a gyerekcipőben járó tudomány, mellyel foglalkozunk, s amely csodákkal és ígéretekkel telinek látszik, jórészt olyan dolgokra épül, melyek semmivel sem állnak biztosabb lábakon az asztrológiánál! No és a fontoskodó *nevek*, melyekkel a dolgokat megnevezzük! Ha akarjuk, a nimfomániát a szűzesség más formájának is nevezhetjük; ami pedig Justine-t illeti, lehet, hogy eddig még soha senkit sem szeretett. Lehet, hogy egyszer még találkozik egy férfival, aki előtt mindezek a gyötrő kísértetek egyszeriben az ártatlanságba sápadnak vissza. Ezt a feltevésemet sem szabad elutasítania.« Természetesen nem volt szándékában megsérteni, hiszen ez olyan gondolat volt, amit végeredményben magamra is érthettem volna. Amikor a bölcs öregember levelét elolvastam, mégis fájdalom nyilallott belém.”

Arnauti könyvének ezeket az oldalait csak az után a Bourg el Arab-i délután után olvastam el, amelyen kapcsolatunk jövőjét új elem alapozta meg — nem merem a szerelem szót használni, mert félek a képzeletemben felhangzó vad nevetéstől: attól a nevetéstől, mely mintha a napló szerzőjét visszhangozná. Valóban, hősnőjének analízisét oly megragadónak találtam, s viszonyunk oly hűséges mása volt annak a viszonynak, mely a szerzőt valaha Justine-hoz fűzte, hogy időnként szinte én is a *Moeurs* egyik figurájának éreztem magam. Sőt most magam is ugyanazt szándékozom tenni Justine-nal, amit a szerző tett vele — annak ellenére, hogy tehetsége hiányzik belőlem, s nem is igyekszem művésszé válni. Egyszerűen és nyersen, a stílus minden kendőzése nélkül akarom a dolgokat papírra vetni; legyen Justine portréja vázlat, becsületes köfaragvány, amely minden hibáját megmutatja.

A tengerparti epizód után kis ideig nem találkoztunk, mindkettőnket — vagy legalábbis engem — kavargó kétségek rohantak meg.

Nessimet üzleti ügyben Kairóba hívták, s bár úgy tudtam, Justine egyedül van odahaza, mégsem tudtam rászánni magam, hogy a műterembe látogassak. Egyszer, miközben a ház előtt elhaladva a Bluthner zongora hangját hallottam, erős kísértés fogott el, hogy becsengessek — képzeletemben oly határozottan bontakozott ki alakja a fekete zongora mellett. Máskor pedig, mikor éjszaka a kert mellett haladtam el, észrevettem valakit — csakis ő lehetett — amint egy gyertya fényét fél tenyerével elfedve, a vízililiommal benőtt mesterséges tavacska mellett sétál. Tétovázva álltam meg egy pillanatra a nagy kapu előtt, töprengve, becsengessek-e. Ez időben Melissa is kihasználta egy számára kínálkozó alkalmat, hogy egy Felső-Egyiptomban élő barátnőjét meglátogassa. Rohamosan közeledett a nyár, s a város levegője tikkasztóvá vált. Valahányszor csak munkám megengedte, fürödni mentem, kis bádogvillamoson zötyögve a nyüzsgő partok mentén.

Azon a napon, miközben egy kis napszúrás következtében lázasan ágyban feküdtem, Justine váratlanul lépett be kis lakásom nedves nyugalmába, fehér szoknyát és cipőt viselt, s hóna alatt, kizitáskája mellett egy összececsavart fürdőköpenyt szorongatott. Bőrének és hajának sötét varázsa megkapó élességgel vált ki öltözetének fehérségéből. Mikor megszólalt, hangja rekedt és bizonytalan volt, egy pillanatig úgy hatott, mintha ivott volna — lehet, hogy ivott is. Egyik kezét kinyújtva, a kandalló párkányra támaszkodott, majd így szólt: — Amilyen gyorsan csak lehetséges, véget akarok vetni ennek az egésznek. Máris úgy érzem, túl messzire mentünk, semhogy képesek lennénk visszafordulni. — Ami engem illet, én kétségbeejtően vágytalan állapotban voltam, olyan gyöttrő testi és lelki kimerültség tartott fogva, hogy képtelen voltam bármit is gondolni vagy bármit is szólani. Képtelen voltam elképzelni a velem való szeretkezést, mert a közösen szőtt érzelmi háló valahogy közénk feszült: valami együttérzésből, sejtésekből, habozásokból szőtt láthatatlan pókháló volt ez, amit nem volt bátorságom félresöpörni. Mikor egy lépéssel közelebb jött hozzám, erőtlén hangon így szóltam hozzá: — Ronda és rossz szagú ez az ágy. Egy kissé le is ittam magam. Megpróbáltam elképzelni, hogy az enyém lettél, de sehogy sem sikerült. — Csendesen fekve párnáim közt, éreztem, hogy elsápadok, a kis lakás csendje, melyet csak az egyik sarokban levő szivárgó vízcsap csepegése tört meg, egészen hirtelen tudatosodott bennem. A távolból egy taxi dorombolása hallatszott, s a kikötő felől, egy minotaurusz elfojtott üvöltéseként hajószírére mély bűgása sodródott felénk. Mindketten éreztük, hogy teljesen egyedül vagyunk.

Az egész szoba Melissa nyomait viselte magán — a szálnalmas kis toalettasztalkát üres púderdobozok és fényképek borították. A csinos függöny úgy lélegzett a fojtó délutáni levegőben, mintha valamely hajó vitorlájára lenne. Hányszor is feküdtünk itt egymás karjában, a hol megfeszülő, hol elernyedő, áttetsző, fehér vászondarabot figyelve? S mindezen át, mint valami forrón szeretett személye képén keresztülgázolva, hatalmas ragyogó könnycseppként, Justine rugalmas meztelen barna teste közeledett felém. Vaknak kellett volna lennem, hogy ne lássam, mennyi mély szomorúság keveredett elhatározásába. Hosszú időn át feküdtünk szembefordulva egymás mellett, testünkkel egy-

máshoz érve, alig mozdulva a tovatűnő délután állati füledtségében. Miközben egyik karommal átfonva tartottam, nem tudtam nem arra gondolni, mennyire kevésbé vagyunk urai testünknek. Arnauti szavai jutottak eszembe: „Egyszerre felrémlt bennem, hogy ez a lány valami borzalmas módon minden erkölcsi erőt lenyes rólam. Úgy éreztem magam, mintha fejemet borotválták volna meg.” De a franciák, jutott eszembe, véget nem érő ingadozásukban a *bonheur* s a *chagrin* között, sokkal kevésbé szenvednek nálunk, valahányszor olyasmivel kerülnek szembe, amit képtelenek *préjugés*-ik kereteibe illeszteni; hiányzik belőlük a ránk, angolszáz lelkekre jellemző nehézkesség. „Hát jó”, gondoltam, „hagyd, vezessen, ahová akar. Bennem majd emberére talál. S a végén a *chagrin*-ről egyetlen szót sem szólok.” Azután Nessim jelent meg előttem egy fordítva tartott óriási teleszkópon figyelve bennünket (anélkül hogy erről tudtam volna), parányi alakunkat látva, terveiből és reményeiből kilépve tovatűnni a láthatáron. Aggódtam, mert nem szerettem volna megbántani.

De Justine lehunyta szemeit — melyek most oly gyengéd ragyogással csillogtak, mintha csak a csend tette volna fényessé őket. Remegő ujjai szilárdvá válva nyugodtak meg a vállamon. Egymásfelé fordultunk, szemünket, mint valami ajtó szárnyait, mindent kizárva magunkból, lehunytuk; éreztem, hogy szenvedélyes, boldog csókjai egymást követő színfoltokkal népesítik be a sötétséget. Később, mikor szeretkezés után ismét ébren feküdtünk egymás mellett, egyszerre megszólalt: — Az első alkalom után mindig nagyon rosszul érzem magam, miért van ez így?

— Bizonyára az idegeiddel van baj. Én is így vagyok.

— Egy kicsit mintha félnél tőlem.

Azután egyik könyökömre támaszkodva fölemelkedtem, és hirtelen, mintha most ébrednék fel, így szóltam: — Mondd, Justine, mi a fenének csináljuk ezt az egészet? Mintha csak... — De Justine váratlanul egészen megriadva, kezét a számra tette: — Az isten szerelmére, ne keress mentségeket. Akkor tudni fogom, hogy rosszak vagyunk. Mert ezt semmi sem mentheti, semmi. És ennek mégis így kellett lenni. — Kiszállva az ágyból, a fényképekkel és púderesdobozokkal telerakott toalettszékhez lépett, s egyetlen leopárdszerű mozdulattal tisztára söpörte. — *Így* — mondta — ezt teszem Nessimmel, s ezt kell tenned neked Melissával. Becstelenség lenne, ha megpróbálnánk úgy tenni, mintha másképp is lehetne. — Tökéletes összhangban volt ez mindazzal, amit Arnauti révén várhattam tőle, s ezért egy szót sem szóltam. Azután újra felém fordulva, olyan mohósággal és kétségbeeséssel kezdett el csókolni, hogy napégette vállaim annyira lüktetni kezdtek a fájdalomtól, hogy szemembe könnyek szöktek. — Ah! — mondta lágyan és szomorúan. — Te sírsz. Kívánom, bárcsak én is tudnék sírni. De nem tudok többé.

Miközben karomba tartva, testének melegét, ízeit s a tenger sóját kóstolgattam — fülcimpájának sós íze volt —, emlékszem, ezt gondoltam: „Őt minden csókja ismét közelebb viszi Nessimhez, de engem egyre jobban elválaszt Melissától.” De különösképpen semmiféle csüggedtséget, sem gyötrelmet nem éreztem; ami pedig őt illeti, gondolatai nyilván ugyanazon az úton jártak, mert hirtelen így szólt: — Baltha-

zar azt mondja, a természet árulói — olyan emberek, mint te meg én vagyunk — az igazi kabalisták... Azt mondja, tulajdonképpen halottak vagyunk, s olyan életet élünk, mintha máris a pokol tornácán lennénk. De az élők mégsem lehetnek meg nélkülnk. Mi fertőzzük meg őket mindig újabb és újabb élmények utáni vággyal.

Megkísértem megmagyarázni magamnak, milyen buta dolog ez az egész — banális házasságtörési történet, a város legmindennapibb eseményei közé tartozik, minden romantikát nélkülöz, és irodalmi feldolgozásra egy cseppet sem méltó. De valahol mélyebb szinten mintha mégis felismertem volna, hogy a most kezdődő élmény, mint egy jól megtanult lecke, múlhatatlan és végérvényes. — Túlságosan komoly vagy — mondtam bizonyos nehezteléssel, mert hiú lévén, nem szerettem érzéseimet a mélységből felszínre hozni. Justine nagy szemével rám pillantott: — Ó nem! — mondta halkán, mintha csak önmagához beszélne. — Butaság lenne ennyi bajt okozni az embereknek, ha nem tudnám, hogy ez a feladatom. Csak ezen a módon, tudva, hogy mit teszek, leszek képes megváltani önmagam. Nem könnyű a helyemben lenni. Annyira szükségét érzem, hogy viseljem a felelőséget önmagamért. Kérlek, sohase kételkedj ebben.

Ezután elaludtunk, s én csak később, Hamid zárban forgó kulcsának száraz csikordulására és esti szertartásának hangjaira tértem magamhoz. Jámbor és istenfélő ember lévén, akinek kis összecsavart imaszönyege mindig keze ügyében hevert a konyhában, hihetetlenül babonás volt. Mint Pombal megjegyezte, „dzsin megszállta lélek” volt, a lakás minden sarkában dzsint vélt felfedezni. Szörnyen idegesített, ha „Irgalmaz, irgalmaz” mormogását meghallottam, melyet valahányszor csak a szennyvizet a konyhai lefolyóba öntötte, sosem mulasztott el elmondani — hite szerint itt is egy hatalmas dzsin lakozott, akinek bocsánatát minden alkalommal ki kellett kérnie. A fürdőszoba szintén hemzsegett tőlük, sőt azt is mindig észre kellett vennem, ha Hamid a külső mellékhelyiséget használja (amit különben nem is lett volna szabad megtennie), mert valahányszor a W. C.-re ült, mindannyiszor rekedt akaratlan fohász hagyta el ajkait („Irgalmazzatok nekem, áldott lelkek!”), semlegesítve a dzsint, aki ellenkező esetben könyörtelenül a szennyvízgyűjtő rendszerbe szippantotta volna. Most hallottam, hogy régi nemezpapucsában csoszog a konyhában, s közben halkán motyog magában.

Felébresztettem felületes álmából Justine-t, végigpásztáztam kezemmel száját, szemét és csodaszép haját, amely mindig a legnagyobb gyönyörűséget okozta nekem. — Mennünk kell — mondtam. — Pombal rövidesen hazatér a konzulátusról.

Jól emlékszem az alamuszi lankadtságra, amellyel öltözködtünk, és bennünket körülvevő cinkos csendre, mikor a homályos lépcsőházban lefelé haladtunk és az utcára léptünk. Nem mertünk egymásba karolni, de miközben egymás mellett mentünk, kezeink akaratlanul is minduntalan találkoztak, mintha nem bírnák elviselni, hogy távol legyenek egymástól. A nap hevétől kávészínűre perzselt, haldokló fákkal beültetett kis téren szótlanul váltunk el egymástól; mindössze egyetlen pillantást váltottunk, mintha örökre lelkünkbe akarnánk vésní egymás képét.

Úgy rémlett nekem, mintha az egész város zaja a fülemben dübörgött volna; úgy jártam céltalanul, ahogyan egy földrengéstől elpusztított város életben maradt lakói járkálhatnak szülővárosuk utcáin, elképedten tapasztalva, mennyire megváltozott minden, ami nemrég még oly ismerős volt számukra. Furcsán süketnek éreztem magam; semmire sem emlékszem, csak arra, hogy jóval később egy bárban Pursewardenba és Pombalba ütköztem, s hogy az előbbi néhány sort idézett a régi költő híres verséből a „Városból”, mely, bár már régóta ismertem, olyan friss erővel hatott rám, mintha éppen most írták volna. És amikor Pombal megjegyezte: „Nagyon szórakozott vagy ma este. Mi történt veled?”, úgy éreztem, csak a haldokló Amr* szavaival válaszolhatok: „Úgy érzem, közel hajolt az ég a földhöz, s én kettejük közt lélegzem egy tű fokán.”

Varga Zoltán fordítása

* Arab költő és hadvezér, Alexandria meghódítója.